

عوامل مرتبط با رفتار مصرف محیط‌زیستی پایدار روستاییان (مطالعه‌ای در بخش ماهیدشت کرمانشاه)

*رامش مهربان^۱، روح‌الله رضائی^۲

۱. کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه زنجان

۲. دانشیار گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی، دانشگاه زنجان

(دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۱۲ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۱۸)

Factors Related to Villagers' Sustainable Environmental Consumption Behavior (A study in Mahidasht section of Kermanshah)

*Ramesh Mehraban¹, Rohallah Rezaei²

1. MSc, Agricultural Extension and Education, University of Zanjan

2. Associate Professor, Department of Agricultural Extension, Communication and Rural, University of Zanjan

(Received: 2021.05.02 Accepted: 2021.11.09)

Abstract:

The importance of the environment and its protection is one of the most critical issues worldwide. The issue of sustainability was raised as the destructive environmental effects of consumerism were revealed. Green consumption is an important means of change towards production and environmentally sustainable consumption. Accordingly, the current study primarily was aimed to investigating the factors related to villagers' sustainable environmental consumption behavior. The statistical population of the study was included all heads of rural households in Mahidasht district in Kermanshah city, which according to the Housing Statistics and Population Census (2016), their number is 4637 people. Considering the formula of Bartlett et al. (2001), a sample of 310 rural households in the study area were selected using a two-stage sampling method. The data were collected using a questionnaire whose content validity was confirmed by a panel of experts. A pre-test was conducted to determine the reliability of the research tool, leading to appropriate Cronbach's alpha values for the main scales (ranging from 0.85 to 0.91). According to descriptive results, 82.6% and 17.1% of the respondents showed behaviors related to sustainable consumption at moderate and low levels, respectively. The results of correlation analysis showed a positive and significant relationship between the variables of attitude, educational level, land ownership, annual income, and participation in training courses on the environmental issues and villagers' sustainable consumption behavior. Also, the results indicated a significant difference between the villagers' sustainable consumption behavior in terms of their sex.

Keywords: Sustainable Environmental Development, Green Consumption Behavior, Attitude.

چکیده:

اهمیت محیط‌زیست و حفاظت از آن از جمله مسائل مهم در تمام نقاط جهان به حساب می‌آید. با آشکار شدن نتایج مخرب مصرف‌گرایی بر محیط‌زیست، مقوله پایداری مطرح شد. مصرف سبز ابزار مهمی برای تغییر به سمت تولید و مصرف پایدار محیط‌زیستی به شمار می‌رود. بر همین اساس، هدف اصلی این پژوهش، بررسی عوامل مرتبط با رفتار مصرف محیط‌زیستی پایدار روستاییان می‌باشد. جامعه آماری تحقیق حاضر شامل تمامی سرپرستان خانوارهای روستایی در بخش ماهیدشت در شهرستان کرمانشاه بود که بر اساس سرشماری آمار و نفوس مسکن (۲۰۱۶)، تعداد آن‌ها ۴۶۳۷ نفر است. بر اساس فرمول بارتلت و همکاران (۲۰۰۱)، ۳۱۰ نفر از خانوارهای روستایی منطقه مورد مطالعه با استفاده از روش نمونه‌گیری دومرحله‌ای انتخاب شد. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه بود که روایی محتوایی آن با نظرات پانلی از کارشناسان تأیید شد. برای تعیین پایایی ابزار تحقیق پیش‌آزمون انجام گرفت که مقدار آلفای کرونباخ محاسبه‌شده برای مقیاس‌های اصلی پرسشنامه در حد مناسب (در دامنه بین ۰/۸۵ تا ۰/۹۱) بود. یافته‌های بخش توصیفی حاکی از آن بود که ۸۲/۶ درصد از پاسخگویان اقدامات مرتبط با رفتارهای مصرف محیط‌زیستی پایدار را در حد متوسط و ۱۷/۱ درصد نیز در سطح پایین انجام می‌دادند. نتایج تحلیل همبستگی نشان داد که بین متغیرهای نگرش، سطح تحصیلات، میزان مالکیت اراضی، میزان درآمد سالیانه و میزان شرکت در دوره‌های آموزشی مرتبط با مسائل محیط‌زیستی با رفتار مصرف محیط‌زیستی پایدار روستاییان رابطه مثبت و معنی‌داری وجود داشت. همچنین، نتایج تحقیق نشان داد که بین انجام رفتار مصرف محیط‌زیستی پایدار از سوی روستاییان برحسب جنس آن‌ها تفاوت معنی‌دار وجود داشت.

واژه‌های کلیدی: توسعه محیط‌زیستی پایدار، رفتار مصرف سبز، نگرش.

*نویسنده مسئول: رامش مهربان

E-mail: rameshmehraban8228@gmail.Com

*Corresponding Author: Ramesh Mehraban

مقدمه

احترام به زمین و محیط‌زیست ریشه در تاریخ بشر دارد؛ انسان‌ها از آغاز دریافته‌اند که رمز بقای آن‌ها در گرو هماهنگی با طبیعت و به‌عبارت‌دیگر، زوال طبیعت، زوال آن‌هاست. توجه به مقوله محیط‌زیست و اهمیت آن در زندگی امروز نسل بشر امری است که نمی‌توان از آن به‌سادگی گذشت؛ در واقع، برای دستیابی به توسعه پایدار، حفاظت از منابع طبیعی شامل جنگل‌ها و مراتع به‌عنوان بستر توسعه و زیربنای برنامه‌های سازندگی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (Rahman, 2017). سکونتگاه‌های روستایی، با توجه به نزدیکی خاصی که به طبیعت پیرامون خود دارند، بیشترین تأثیر را بر محیط گذاشته و همچنین بیشترین تأثیر را از محیط دریافت می‌کنند؛ لذا به‌واسطه این ارتباط نزدیک، نقش و تأثیر مهمی در محیط‌زیست داشته و پایداری در روستاها ریشه در روابط گروه‌های انسانی با محیط خود و با یکدیگر دارد (Soleimani et al., 2015). بدیهی است که جهانی‌شدن و تأثیرات آن تحولات شگرفی در نواحی روستایی ایران ایجاد نموده است. با گسترش کانال‌های ارتباطی، تعاملات روستاییان با فضای بیرونی بیش‌ازپیش دستخوش تغییر گردیده و ارزش‌ها و هنجارهای روستاییان تحت تأثیر فرهنگ غالب جهانی و شهری متحول شده است. چنین تغییراتی با تحول سبک زندگی و الگوی مصرف همراه بوده است. اگرچه جامعه روستایی ایران در فرایند تحولات جهانی‌شدن، با شدت و ضعف کمتری نسبت به جامعه شهری دچار تغییر شده است، اما حجم تغییرات در برخی از زمینه‌ها بالاست از جمله افزایش سطح نیازهای روستاییان و گسترش پدیده مصرف‌گرایی، دگرگونی در عادات‌ها و الگوهای مصرفی، پیدا شدن روحیه رفاه‌جویی در جامعه روستایی و غیره که این تغییرات موجب تبدیل جامعه روستایی ایران از تولیدکننده و خودمصرف به سمت جامعه مصرف‌کننده و وابسته گردیده است. هرچند افزایش میزان مصرف کالاهای مختلف در روستاها را می‌توان نشانه رشد اقتصادی و توسعه رفاه عمومی قلمداد کرد، اما رشد مصرف در بعضی موارد چنان بی‌رویه و ناسازگار با محیط‌زیست است که می‌توان آن را درعین حال دلالت بر نوعی ناهنجاری رفتاری در جامعه روستایی کشور نیز در نظر گرفت (Anbari et al., 2014). در این زمینه با جدی‌تر شدن مشکلات محیط‌زیستی در سطح دنیا، پرسش‌ها و ابهامات زیادی در مورد نحوه زندگی انسان‌ها به وجود آمده است. هم‌زمان با مطرح‌شدن این ابهامات، انسان‌ها به این آگاهی رسیده‌اند که به یک راهبرد

جدید جهت برخورد با چالش‌های محیط‌زیستی و مصرف‌گرایی نیاز دارند (Sachs, 2015). در این زمینه، با آشکار شدن نتایج مخرب مصرف انبوه دوران صنعتی بر محیط‌زیست، مقوله پایداری مطرح شد و از سال ۱۹۷۲ در قالب توسعه پایدار، یعنی «وابستگی متقابل انسان و طبیعت؛ پیوند توسعه و حفظ محیط‌زیست؛ و چشم‌انداز جهانی و اصول مشترک»، از سوی سازمان ملل موردتوجه قرار گرفت (Shen et al., 2013). در این راستا، طرح موضوع توسعه پایدار و تلاش برای رشد و توسعه هماهنگ کشورهای دنیا در کنار حفظ منابع برای آیندگان و ارائه بیانیه‌ها و اصول سه‌گانه پایداری شامل رشد اقتصادی، پیشرفت اجتماعی و حفظ محیط‌زیست و تلفیق این موضوع با مصرف محیط‌زیستی و ملاحظات اخلاقی منجر به شکل‌گیری راهبردی به نام مصرف پایدار/ سبز شد که در آن مدیریت مصرف به‌گونه‌ای صورت می‌گیرد که هر سه اصل اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی؛ پایداری را پوشش دهد (Tallontire et al., 2001). مصرف سبز ابزار مهمی برای تغییر به سمت تولید و مصرف پایدار و محیط‌زیستی به شمار می‌رود که دستیابی به آن مستلزم همکاری و مشارکت بخش دولتی و خصوصی و به‌طور مهم‌تر عامه مردم به‌عنوان مصرف‌کنندگان کالاها و خدمات است (Saleki & Saleki, 2012). به عبارت دقیق‌تر، زمانی می‌توان مدعی تلاش در راستای حفظ محیط‌زیست شد که علاوه بر الزام تولیدکنندگان به تولید پایدار و سبز، مصرف‌کنندگان، محصولات پایدار تولیدشده را خریداری و از آن‌ها استفاده نمایند. این موضوع سبب شده است تا در سال‌های اخیر توجه بسیاری از محققان و دانشمندان به رفتار پایدار مصرف‌کنندگان به‌ویژه خرید سبز از سوی آنان جلب شود (Abbasi & Rezaei, 2017).

به‌رغم اهمیت موضوع و ضرورت توسعه رفتارهای مصرفی محیط‌زیستی پایدار چه در جوامع شهری و چه در جوامع روستایی، بررسی‌ها حاکی از آن است که انجام رفتارهای مصرفی محیط‌زیستی پایدار با موانع و مشکلات مختلفی مواجه می‌باشد که از اصلی‌ترین آن‌ها می‌توان به مواردی همچون قیمت بالاتر محصولات، عدم اطلاع‌رسانی کافی و نبود تبلیغات رسانه‌ای، دانش و آگاهی پایین و بی‌اعتمادی بیشتر افراد جامعه نسبت به برچسب‌های مورداستفاده برای محصولات پایدار (Kreuzer et al., 2019)، عدم تمایل و رغبت مصرف‌کنندگان، نبود فرهنگ و ارزش مشخص در این زمینه، دسترسی دشوار به محصولات سبز (Daurer et al., 2015)؛ تردید درباره تأثیر مثبت

محصولات ارگانیک را بیشتر خریداری می‌کنند. پورجمشیدی و همکاران^۴ (۲۰۱۶) در بررسی عوامل مؤثر بر گرایش به رفتار مصرف پایدار مشخص کردند که متغیرهای نگرش محیط‌زیستی، دانش و اطلاعات محیط‌زیستی به‌طور مستقیم و متغیر تحصیلات به‌طور غیرمستقیم بر رفتار مصرف پایدار محیط‌زیستی تأثیرگذار بودند. بله هارت و کی سوئیم^۵ (۲۰۲۰) در مطالعه خود به این نتیجه رسیدند که جنسیت در انجام رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار نقش مهمی دارد و تفاوت‌های جنسیتی در میزان و نوع مصرف پایدار و همچنین اقدامات مرتبط با رفتارهای محیط‌زیستی تأثیرگذار است. کری و همکاران^۶ (۲۰۱۹) در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر رفتار و نگرش‌های محیطی در طراحی محصول پایدار پرداخته‌اند. با توجه به نتایج این پژوهش، رویکردهای فعلی در رابطه با محیط‌زیست پایدار عمده‌تاً روی جذب مصرف‌کنندگان و تغییر نگرش و رفتار آن‌ها متمرکز بودند. همچنین، در طراحی محصولات پایدار توجه به نیازهای افراد می‌تواند بر رفتار مصرف‌کننده در بهبود نگرش‌ها و رفتارهای محیط‌زیستی آنان تأثیرگذار باشد. هافمن و همکاران^۷ (۲۰۱۹) در پژوهشی درباره چگونگی مصرف پایدار دریافتند که میزان درآمد یکی از متغیرهای اصلی تأثیرگذار بر تمایل افراد نسبت به مصرف پایدار است؛ به‌نحوی که افراد با درآمد بالا تمایل بالاتری برای خرید و مصرف مواد غذایی پایدار داشتند. کورسینی و همکاران^۸ (۲۰۱۹) در مطالعه خود به این نتیجه رسیدند که مصرف می‌تواند به‌عنوان یک پدیده اجتماعی مورد توجه قرار گیرد. در مصرف پایدار ویژگی‌های فردی مصرف‌کننده، جامعه، بازارهای خرید و فروش محصولات، تولید پایدار و زندگی شهری تأثیرگذار بودند. وانگ و همکاران^۹ (۲۰۱۸) در مطالعه خود پیرامون تحلیل رفتارهای مصرف پایدار مشخص کردند که رفتارهای مصرفی محیط‌زیستی پایدار شامل صرفه‌جویی، بازیافت و مصرف محصول سبز بود. بر اساس نتایج پژوهش، عامل اجتماعی (جامعه) تأثیر مثبت و عامل اقتصادی (قیمت) تأثیر منفی بر رفتارهای مصرفی محیط‌زیستی پایدار داشتند. دوپاسو و همکاران^{۱۰} (۲۰۱۸) در بررسی رفتار سبز مصرف‌کنندگان به

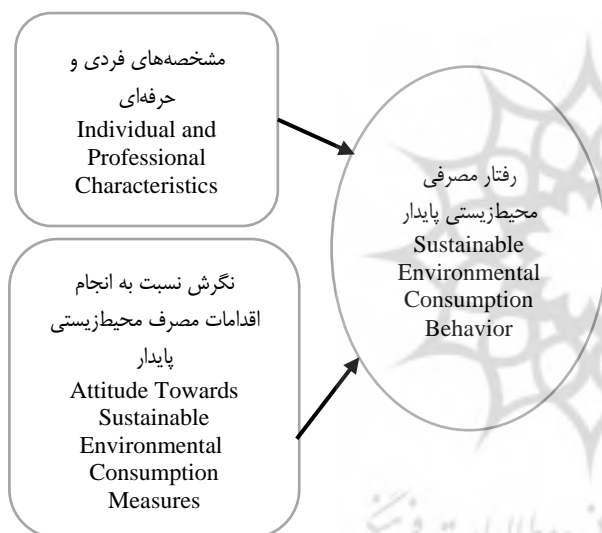
مصرف محصولات پایدار بر محیط‌زیست (Fischer et al., 2014; Kanchanapibul et al., 2017)، آموزش ناکافی و آگاهی پایین مصرف‌کنندگان در زمینه آثار محیط‌زیستی مصرف کالاها، ریشه دوانیدن تفکرات و رفتارهای ناپایدار در بین مصرف‌کنندگان و عدم وجود محصولات و خدمات سازگار با محیط‌زیست اشاره کرد که در مجموع سبب شده است تا مصرف‌کنندگان تعهد و مسئولیت‌چندانی در قبال انجام این رفتارها از خود نشان ندهند. به‌عبارت‌دیگر، نتایج این مطالعات حاکی از آن است که مصرف‌کنندگان رغبت و تمایل چندانی به انجام رفتارهای مصرفی محیط‌زیستی پایدار ندارند که این مسئله به‌نوبه خود منجر به خطر افتادن محیط‌زیست و وارد شدن صدمات جبران‌ناپذیر به آن شده است. اهمیت این مسئله در مناطق روستایی با در نظر گرفتن ارتباط نزدیک این مناطق با محیط‌زیست دوچندان است. به‌هرحال، آنچه مسلم است، در فرایند شکل‌دهی رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار عوامل و متغیرهای پرشماری دخیل هستند که بررسی و شناخت آن‌ها می‌تواند زمینه بهتری را جهت برنامه‌ریزی برای بهبود این رفتارها فراهم کند. با توجه به اهمیت موضوع، در سال‌های اخیر مطالعات و پژوهش‌های پرشماری در این حوزه انجام گرفته که در ادامه به‌مرور برخی از مهم‌ترین آن‌ها پرداخته شده است. دلبر و قاسمی^۱ (۲۰۱۹) در تحلیل میزان سبز بودن رفتارهای مصرفی خانوارهای روستایی و عوامل فردی مؤثر بر آن مشخص کردند با افزایش سطح تحصیلات میزان سبز بودن رفتار مصرف خانوارهای روستایی افزایش می‌یابد. عباسی اسفنجانی و خدایی‌گرگری^۲ (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان تأثیر عوامل اجتماعی و روان‌شناختی بر رفتار مصرف‌کننده سبز با نقش میانجی رفتارهای محیط‌زیستی و قصد خرید سبز به این نتیجه رسیدند که مصرف‌کنندگان با سطح بالایی از رفتار آگاهانه محیط‌زیستی، قصد خرید محصولات پایدار بالاتری را بروز می‌دهند. به‌طور مشخص، مصرف‌کنندگان با سطح آگاهی محیط‌زیستی بیشتر رفتار دوستانه‌ای با محیط‌زیست خواهند داشت. رحمتی‌غفرانی و همکاران^۳ (۲۰۱۷) در پژوهشی پیرامون تحلیل گرایش‌های ارزشی مصرف‌کننده و تمایل به رفتار خرید نشان دادند، مصرف‌کنندگان دارای نگرش سبز (دوستدار محیط‌زیست) نسبت به کسانی که نگرش سبز ندارند،

4. Pourjamshidi et al.
5. Bloodhart & K. Swim
6. Carey et al.
7. Hoffmann et al.
8. Corsini et al.
9. Wang et al.
10. doPaço et al.

1. Delbar & Ghasemi
2. Abbasi Esfanjani & Khodaei Gargari
3. Rahmati Ghofrani et al.

پژوهش، بررسی رفتارهای مصرفی محیط‌زیستی پایدار روستاییان در بخش ماهیدشت شهرستان کرمانشاه و شناخت عوامل مرتبط با آن بود. به‌منظور دستیابی به هدف کلی اشاره‌شده، هدف‌های اختصاصی زیر مدنظر قرار گرفتند:

۱. بررسی مشخصه‌های فردی- حرفه‌ای روستاییان مورد مطالعه؛
۲. بررسی وضعیت رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار در بین روستاییان مورد مطالعه؛
۳. بررسی نگرش نسبت به انجام اقدامات مصرف محیط‌زیستی پایدار در بین روستاییان مورد مطالعه؛
۴. بررسی رابطه مشخصه‌های فردی- حرفه‌ای و نگرش بر رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار در بین روستاییان مورد مطالعه.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش: عوامل مرتبط با رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار

Fig 1. Research conceptual model: Factors related to sustainable environmental consumption behavior

با در نظر گرفتن اهداف و محدوده موضوعی این پژوهش و نیز مدنظر قرار دادن مطالب اشاره‌شده در بخش‌های پیشین، مدل مفهومی این پژوهش در شکل (۱) ترسیم شد. عوامل مرتبط با رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار در قالب دو بخش مشخصه‌های فردی و حرفه‌ای (شامل ۱۴ پرسش) و نگرش نسبت به انجام اقدامات مصرف محیط‌زیستی پایدار (شامل ۳ پرسش) دسته‌بندی شدند.

این نتیجه رسیدند که نگرش‌های عمومی نسبت به ارزش‌های مصرف سبز تأثیر مستقیم بر ارزش‌های سبز داشته و این متغیر نیز به‌نوبه خود بر رفتار خرید سبز و پذیرش تبلیغات سبز تأثیرگذار بود.

استان کرمانشاه یکی از مناطق عشایری کشور به شمار می‌آید و به علت شرایط اقلیمی، محصولات کشاورزی مختلفی اعم از گندم، جو، ذرت، کلزا، چغندرقد و نخود در مناطق مختلف آن تولید می‌شود. بخش قابل‌توجهی از جمعیت استان (در حدود ۳۰ درصد) به فعالیت کشاورزی مشغول‌اند و از این راه امرارمعاش می‌کنند (گزارش‌های استانداری کرمانشاه، ۲۰۱۶). اشتغال عمده جمعیت در مناطق روستایی به فعالیت کشاورزی به همراه بهره‌برداری بی‌رویه از زمین، منجر به مشکلات محیط‌زیستی پرشماری در این استان به‌ویژه در مناطق روستایی شده است. از سوی دیگر، وجود محدودیت‌ها و مشکلاتی مانند نبود مراکز دفن زباله، عدم احداث تأسیسات فاضلاب به همراه مشکلات ناشی از کمبود آب و آلودگی منابع، فرسایش خاک، تغییر کاربری اراضی، تخریب مناطق حفاظت‌شده، آلودگی هوای محیط‌های روستایی، استفاده از سوخت‌های زیستی همچون هیزم، افزایش استفاده از کودها و آفت‌کش‌ها به همراه انجام دیگر رفتارهای غیرمسئولانه از سوی روستاییان (Azmi & Motiei Langroudi, 2010) سبب تشدید تخریب محیط‌زیست در این استان شده است. برای نمونه، نتایج بررسی‌ها در استان کرمانشاه حاکی از آن است که سرانه تولید زباله در مناطق مختلف این استان بیشتر از میانگین کشور (در حدود ۴۰۰ گرم) و به ازای هر نفر ۶۰۰ تا ۷۰۰ گرم در روز است. این میزان تولید زباله علاوه بر داشتن شیرابه، با متصاعد کردن گاز گلخانه‌ای دی‌اکسیدکربن نقش بسیار مهمی در آلودگی‌های محیط‌زیستی دارد. در مناطق روستایی نیز به دلیل عدم توجه کافی و وجود مشکلات و محدودیت‌های زیرساختی در دفع مناسب زباله‌ها، به همراه وجود دیگر پسماندهای کشاورزی و دامی، دامنه آلودگی محیط‌زیست بیشتر تشدید شده است (Mousavi & Abtin, 2015). به‌هرحال، همان‌طور که اشاره شد، به‌منظور رفع این مسائل و حفاظت از محیط‌زیست، ضروری است که رفتارهای روستاییان در راستای توسعه پایدار به‌ویژه مصرف پایدار اصلاح و تقویت شود که این موضوع مستلزم شناسایی عوامل و متغیرهای مرتبط با رفتار آنان می‌باشد. این در حالی است که تاکنون مطالعه مشخصی در این حوزه در بخش‌ها و مناطق روستایی مختلف استان کرمانشاه انجام نگرفته است. بر این اساس، هدف کلی این

روش‌شناسی پژوهش

این تحقیق از نظر ماهیت از نوع پژوهش‌های کمی، از نظر میزان کنترل متغیرها از نوع مطالعات میدانی (پیمایشی)، از نظر هدف در زمره تحقیقات کاربردی و از لحاظ چگونگی جمع‌آوری اطلاعات از نوع توصیفی-همبستگی به شمار می‌آید. جامعه آماری تحقیق حاضر شامل تمامی سرپرستان خانوارهای روستایی در بخش ماهیدشت در شهرستان کرمانشاه بود که بر اساس سرشماری آمار و نفوس مسکن (۲۰۱۶)، تعداد آن‌ها ۴۶۳۷ نفر گزارش شده است. شایان‌ذکر است که بر اساس تقسیمات کشوری، بخش ماهیدشت دارای دو دهستان ماهیدشت (با ۳۰۴۵ خانوار روستایی) و چقانرگس (با ۱۵۹۲ خانوار روستایی) می‌باشد. به‌منظور برآورد حجم نمونه نیز از فرمول بارتلت و همکاران (۲۰۰۱) استفاده گردید که بر اساس آن، حجم نمونه ۳۱۰ نفر به دست آمد و افراد نمونه با استفاده از روش نمونه‌گیری دومرحله‌ای انتخاب و مورد مطالعه قرار گرفتند.

ابزار گردآوری داده‌ها در این تحقیق پرسشنامه محقق ساخته بود که از سه بخش مختلف شامل مشخصه‌های فردی و حرفه‌ای، اقدامات مرتبط با رفتارهای مصرفی محیط‌زیستی

پایدار و نگرش نسبت به انجام اقدامات مصرف محیط‌زیستی پایدار تشکیل شده بود (جدول ۱). روایی محتوایی پرسشنامه با نظرسنجی از متخصصان در حوزه موردپژوهش شامل اعضای هیئت‌علمی گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی دانشگاه زنجان و هم‌چنین کارشناسان سازمان جهاد کشاورزی و اداره کل حفاظت محیط‌زیست استان کرمانشاه و پس از انجام اصلاحات ضروری تأیید شد. پایایی پرسشنامه اغلب با استفاده از روش اندازه‌گیری آلفای کرونباخ محاسبه می‌شود. این روش برای محاسبه هماهنگی درونی پرسشنامه یا آزمون‌هایی که خصیصه‌های مختلف را اندازه‌گیری می‌کنند، به کار می‌رود. مقدار آماری آلفای کرونباخ بین صفر و یک متغیر است؛ بدین‌صورت که اگر نتیجه آزمون زیر $0/3$ باشد، پایایی ضعیف، اگر بین $0/3$ تا $0/7$ باشد، پایایی متوسط و اگر بالای $0/7$ باشد، پایایی خوب به حساب می‌آید. در این تحقیق برای محاسبه مقادیر آلفای کرونباخ، پیش‌آزمون انجام‌گرفته و تعداد ۳۰ پرسشنامه در محدوده‌ای خارج از نمونه اصلی توزیع و گردآوری شد. نتایج کسب‌شده در خصوص آلفای کرونباخ نشان داد که پس از انجام برخی اصلاحات موردنیاز، مقدار آن برای مقیاس-های اصلی پرسشنامه در حد مناسب بود (جدول ۱).

جدول ۱. بخش‌های مختلف پرسشنامه به همراه منابع، تعداد گویه‌ها و مقدار آلفای کرونباخ هر یک از بخش‌ها

Table 1. Different sections of questionnaire along with the sources, number of items and amount of Cronbach's alpha in each section

مقدار آلفای کرونباخ Value of Cronbach's alpha	مقیاس سنجش Measurement scale	تعداد گویه‌ها Number of items	منابع اصلی استفاده‌شده برای استخراج گویه‌ها Main sources used to extract the items	بخش‌ها Sections
-	بر اساس مقیاس‌های مختلف اسمی، رتبه‌ای و نسبی Based on different nominal, rank and relative scales	14	بر اساس مرور مطالعات و پژوهش‌های مرتبط مختلف Based on a review of various related studies and research	مشخصه‌های فردی و حرفه‌ای Individual and professional characteristics
0.85	طیف لیکرت شش سطحی (هیچ = ۰ تا خیلی زیاد = ۵) 6-point Likert-type scale (None = 0 to very high = 5)	9	Wang et al., 2014; doPaço et al., 2018; Kadic-Magljajlic et al., 2019	رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار Sustainable environmental consumption behavior
0.91	طیف لیکرت پنج سطحی (کاملاً مخالفم = ۱، کاملاً موافقم = ۵) 5-point Likert-type scale (Strongly disagree = 1, Strongly agree = 5)	3	Ajzen, 2002	نگرش نسبت به انجام اقدامات مصرف محیط‌زیستی پایدار Attitude towards sustainable environmental consumption measures

بیشتر پاسخگویان مطالعه شده (۶۲/۳) در دوره‌های آموزشی مرتبط با محیط‌زیست شرکت نکرده و تنها (۳۷/۷ درصد) در این دوره‌ها شرکت کرده بودند (جدول ۲).

نتایج در خصوص اولویت‌بندی اقدامات مرتبط با رفتارهای مصرفی محیط‌زیستی پایدار در جدول (۳) نشان داد که دو گویه «تعمیر کالاهای و لوازم آسیب‌دیده و استفاده از آن‌ها تا زمانی که دیگر قابل تعمیر نباشند» و «بازیافت ضایعات اعم از کاغذ، مواد پلاستیکی، قوطی‌ها، فلزات و سایر موارد»، به ترتیب دارای بیشترین رتبه و گویه «استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر و فناوری‌های مرتبط با آن‌ها (همچون آبگرمکن خورشیدی، پمپ‌های بادی آبکش و غیره)»، دارای کمترین رتبه بود. در این بخش به‌منظور تبیین بهتر رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار پاسخگویان مطالعه شده، به دسته‌بندی افراد در قالب میزان استفاده آنان از اقدامات مرتبط با رفتارهای مصرفی محیط‌زیستی پایدار پرداخته شد. همان‌طور که از نتایج کسب‌شده پیداست، ۸۲/۶ درصد از پاسخگویان اقدامات مرتبط با رفتارهای مصرفی محیط‌زیستی پایدار را در حد متوسط انجام می‌دادند (جدول ۴). همچنین، نتایج به‌دست‌آمده در مورد رتبه‌بندی گویه‌های مرتبط با نگرش پاسخگویان بیانگر آن بود که گویه «من فکر می‌کنم انجام اقدامات مصرف پایدار برای حفاظت از محیط‌زیست عاقلانه و منطقی است»، از بیشترین میزان رتبه برخوردار بود.

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده در جدول (۵)، میانگین کل گویه‌های مرتبط با نگرش نسبت به انجام اقدامات مصرف محیط‌زیستی پایدار ۴/۱۸ (در یک مقیاس ۵-۱) بود.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در بخش توصیفی از آماره‌های فراوانی، درصد فراوانی، میانگین و انحراف معیار و در بخش استنباطی بر اساس نوع متغیرهای مورد مطالعه از ضرایب همبستگی پیرسون و اسپیرمن و آزمون مقایسه‌ای من ویتنی استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

نتایج تحقیق نشان داد که میانگین سن پاسخگویان در حدود ۴۴/۴۲ سال بوده و بیشتر آنان ۵۰ سال به بالا سن داشتند. با توجه به نتایج کسب‌شده، ۹۳/۵ درصد از پاسخگویان را مردان و تنها ۶/۵ درصد از آن را زنان روستایی تشکیل دادند. از لحاظ سطح تحصیلات ۴۳/۷ درصد از پاسخگویان بی‌سواد بودند. شغل اصلی بیشتر روستاییان مورد مطالعه کشاورزی (۶۵/۸ درصد) و (۳۴/۲ درصد) در مشاغل غیرکشاورزی مشغول به فعالیت بودند. بر اساس نتایج تحقیق، میانگین مالکیت اراضی سرپرستان خانوار مورد مطالعه، ۱۵/۸۴ هکتار بود. بر اساس نتایج مشخص شد که میانگین سابقه فعالیت کشاورزی و دامداری پاسخگویان به ترتیب ۲۹/۵۸ و ۱۲/۳۲ سال بود. از نظر میزان درآمد، نتایج حاکی از آن بود که میانگین درآمد سالیانه پاسخگویان چهار میلیون و پانصد و نود هزار تومان بود. نتایج نشان داد که در بیشتر روستاهای مورد مطالعه (۹۳/۹ درصد) هیچ تشکل فعال محیط‌زیستی وجود نداشت. همچنین، در روستاهای دارای تشکل‌های فعال محیط‌زیستی، تنها در حدود ۲۶/۳ درصد از پاسخگویان در تشکل‌های محیط‌زیستی عضویت داشتند. در نهایت، با توجه به نتایج مشخص شد که

جدول ۲. مشخصه‌های جمعیت‌شناختی روستاییان

Table 2. Demographic characteristics of the villagers

متغیر Variable	سطح متغیر Variable level	درصد Percent	میانگین Mean
جنس Gender	زن Female	6.5	---
	مرد male	93.5	---
سطح تحصیلات Education	باسواد Literate	56.3	---
	بی‌سواد Illiterate	43.7	---
شغل اصلی Job	کشاورزی Agricultural	65.8	---
	غیرکشاورزی Non-agricultural	34.2	---

---	6.1	وجود تشکل Existence of organization	وجود تشکل‌های فعال محیط‌زیستی در منطقه Existence of environmental organizations
---	93.9	عدم وجود تشکل Lack of organization	
---	26.3	عضویت Membership	عضویت در تشکل‌های فعال محیط‌زیستی Membership in active environmental organizations
---	73.7	عدم عضویت Non-membership	
---	37.7	شرکت Participation	شرکت در دوره‌های آموزشی مرتبط با محیط‌زیست Participate in training related to environment
---	62.3	عدم شرکت Non-participation	
44.42	---	---	سن (سال) Age (Year)
15.84	---	---	میزان مالکیت اراضی (هکتار) Land ownership (hectares)
29.58	---	---	سابقه کار کشاورزی (سال) Agricultural experience (Year)
12.32	---	---	سابقه کار دامداری (سال) Livestock breeding experience (Year)
45599000	---	---	درآمد سالانه (تومان) Annual income (Tomans)

جدول ۳. آماره‌های توصیفی اقدامات مرتبط با رفتارهای مصرفی محیط‌زیستی پایدار

Table 3. Descriptive statistics of actions related to sustainable environmental consumption behaviors

انحراف معیار Standard deviation	میانگین* Mean*	گویه‌ها Statements	اولویت Priority
0.702	5.43	تعمیر کالاها و لوازم آسیب‌دیده و استفاده از آنها تا زمانی که دیگر قابل تعمیر نباشند Repairing of damaged goods and equipment and Using them until they can no longer be repaired	1
0.965	3.93	بازیافت ضایعات اعم از کاغذ، مواد پلاستیکی، قوطی‌ها، فلزات و سایر موارد Recycling of waste including paper, plastics, cans, metals and other items	2
0.891	3.87	خرید و استفاده از ابزارها و وسایل با بهره‌وری انرژی بالا Purchasing and using of tools and equipment with high energy efficiency	3
1.019	3.43	استفاده حداقل از پوشش‌ها/ نایلون‌های پلاستیکی Minimal use of plastic covers / nylons	4
0.915	3.40	استفاده کمتر از وسایل غیرقابل بازیافت مانند ظروف یک‌بارمصرف و ظروف شیشه‌ای و غیره Less use of non-recyclable items such as disposable tableware and glassware, etc	5
0.903	3.07	خرید محصولات دارای حداقل بسته‌بندی (اعم از کاغذی یا پلاستیکی) یا بسته‌بندی‌های قابل بازیافت Buying products with minimal packaging (either paper or plastic) or recyclable packaging	6
1.100	2.60	صرفه‌جویی در مصرف آب (استفاده مجدد از آب، استفاده از فناوری‌های نوین مانند آبیاری قطره‌ای، میکروتیپ و غیره) Water saving (reuse of water, use of new technologies such as drip irrigation, microtype, etc)	7
1.000	2.28	خرید و مصرف محصولات با برچسب سبز و ارگانیک Purchasing and consuming of products with green and organic labels	8
0.544	1.34	استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر و فناوری‌های مرتبط با آنها (همچون آبگرمکن خورشیدی، پمپ‌های بادی آبکش و غیره) Using renewable energy and the related technologies (such as solar water heaters, drainage air pumps, etc)	9
0.893	3.26	کل	

* برحسب طیف لیکرت شش سطحی (هیچ تا خیلی زیاد)

* Based on a 6-point Likert-type scale (None to Very high)

جدول ۴. توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار آن‌ها

Table 4. Frequency distribution of respondents according to their sustainable environmental consumption behavior

درصد Percent	فراوانی (نفر) Frequency (person)	سطح انجام اقدامات Level of actions taken
17.1	53	کم Low
82.6	256	متوسط Medium
0.3	1	زیاد High
100	310	کل Total

جدول ۵. آماره‌های توصیفی مرتبط با نگرش نسبت به انجام اقدامات مصرف محیط‌زیستی پایدار

Table 5. Descriptive statistics related to attitudes toward sustainable environmental consumption measures

انحراف معیار Standard deviation	میانگین* Mean*	گویه‌ها Statements	اولویت Priority
0.551	4.21	من فکر می‌کنم انجام اقدامات مصرف محیط‌زیستی پایدار برای حفاظت از محیط-زیست عاقلانه و منطقی است. I think carrying out sustainable environmental consumption measures to protect the environment is wise and logical.	1
0.519	4.20	از نظر من انجام اقدامات مصرف محیط‌زیستی پایدار برای حفاظت از محیط‌زیست بسیار مفید و ارزشمند است. In my opinion, taking sustainable environmental measures to protect the environment is very useful and valuable.	2
0.581	4.14	از نظر من انجام اقدامات مصرف محیط‌زیستی پایدار برای حفاظت از محیط‌زیست حیاتی و مهم است. In my opinion, sustainable environmental measures are vital to protect the environment.	3
0.550	4.18	کل Total	

* برحسب طیف لیکرت پنج سطحی (کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم)

* Based on a 5-point Likert-type scale (Strongly disagree to Strongly agree)

نگرش، سن، سطح تحصیلات، میزان مالکیت اراضی، سابقه کار کشاورزی، سابقه کار دامداری، میزان درآمد سالیانه و شرکت در دوره‌های آموزشی مرتبط با مسائل محیط‌زیستی با متغیر انجام رفتار مصرف پایدار معنی‌دار بود (جدول ۶).

یافته‌های استنباطی

در خصوص رابطه بین متغیرهای تحقیق با متغیر میزان انجام رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار از تحلیل همبستگی (اسپیرمن و پیرسون) استفاده شد که نتایج آن در جدول (۶) آورده شده است. همان‌طور که از نتایج پیداست، رابطه هشت متغیر

جدول ۶. رابطه بین رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار با متغیرهای تحقیق

Table 6. Relationship between sustainable environmental consumption behavior and the research variables

سطح معنی‌داری Significance level	ضریب همبستگی Correlation Coefficient	متغیر تصادفی دوم Second random variable	متغیر تصادفی اول First random variable
0.000	-0.553**	سن Age	
0.000	0.547**	سطح تحصیلات Education	
0.000	0.410**	میزان مالکیت اراضی Land ownership	
0.000	-0.453**	سابقه کار کشاورزی Agricultural experience	رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار Sustainable environmental consumption behavior
0.007	-0.355**	سابقه کار دامداری Livestock breeding experience	
0.000	0.329**	میزان درآمد سالیانه Annual income	
0.027	0.202*	شرکت در دوره‌های آموزشی مرتبط با محیط‌زیست Participate in training related to environment	
0.000	0.597**	نگرش نسبت به انجام اقدامات مصرف محیط‌زیستی پایدار Attitude towards sustainable environmental consumption measures	

** معنی‌داری در سطح ۰/۰۱

** Significance level at 0.01, * Significance level at 0.05

نتایج کسب‌شده در جدول (۷)، بین انجام رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار برحسب جنس تفاوت معنی‌داری وجود داشت؛ این در حالی است که تفاوت میانگین‌ها برای متغیر وجود/عدم وجود تشکل‌های فعال محیط‌زیستی معنی‌دار نبود.

تحلیل مقایسه‌ای

به‌منظور مقایسه میزان انجام رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار برحسب دو متغیر جنس و وجود/عدم وجود تشکل‌های فعال زیست‌محیطی از آزمون من ویتنی استفاده شد. با توجه به

جدول ۷. نتایج آزمون من ویتنی برای مقایسه میزان انجام رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار از سوی روستاییان

Table 7. Mann-Whitney test results for comparing villagers sustainable environmental consumption behavior

سطح معنی‌داری Significance level	مقدار z z value	آماره Statistics		سطح متغیر Variable level	متغیر گروه‌بندی Grouping variable
		میانگین رتبه‌ای Average rating	تعداد Number		
0.000	-5.105	253.45	20	زن Female	جنس Gender
		148.19	289	مرد male	
0.826	-0.220	159.37	290	خیر No	وجود تشکل‌های فعال محیط‌زیستی در منطقه Existence of environmental organizations
		154.71	19	بله Yes	

بحث و نتیجه‌گیری

مسائل محیط‌زیستی، چالشی فراگیر و جهانی قلمداد می‌شود و بسیاری از حامیان و صاحب‌نظران محیط‌زیست معتقدند برای یافتن رهنمودهایی در جهت کاهش این مسائل باید از علوم فیزیکی و اکولوژیکی به‌سوی آموزه‌های علوم رفتاری حرکت کرد و مردم را به سمت رفتارهای مسئولانه محیط‌زیستی ترغیب کرد (Hemayatkhah Jahromi et al., 2017). روند بلندمدت گذشته، سلطه روزافزون مردم بر طبیعت بوده است؛ ولی به‌تازگی مردم به محدودیت منابع طبیعی پی برده‌اند (Cutler & Armstrong, 2006). حفاظت از محیط‌زیست مسئله‌ای اخلاقی پنداشته می‌شود و آسیب به آن، عواقب بسیار نامطلوبی برای انسان‌ها دارد (Kim, 2002). البته تا زمانی که مصرف وجود دارد، آلودگی نیز وجود خواهد داشت، ولی می‌توان آن را در حد قابل‌قبول و مجازی نگه داشت (Dsouza, 2006)؛ بنابراین، ضرورت دارد که انسان‌ها در رفتارهای محیط‌زیستی خود تجدیدنظر کنند، به‌گونه‌ای که این رفتارها در جهت حفظ سلامت محیط‌زیست و جلوگیری از آلوده کردن آن جهت یابند تا بتوان از بروز چالش‌های بیشتر در آینده پیش‌گیری به عمل آورد (Rhead et al., 2015; Burton, 2014). با توجه به اهمیت موضوع، هدف اصلی این پژوهش بررسی عوامل مرتبط با رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار روستاییان در بخش ماهیدشت استان کرمانشاه بود. به‌طورکلی، نتایج این تحقیق نشان داد که روستاییان مورد مطالعه رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار را در حد متوسط انجام می‌دادند. نتایج حاکی از آن بود که بین سن و رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار هرچند رابطه معنی‌دار بود اما جهت رابطه منفی بود. این یافته با نتایج مطالعات نواح و همکاران^۱ (۲۰۱۱)، فرهمند و همکاران^۲ (۲۰۱۴)، کلاتتری و همکاران^۳ (۲۰۰۷) و شمسی پاپکیاده و شبیری^۴ (۲۰۱۹) هم‌جهت بود؛ درحالی‌که با یافته‌های پژوهش‌های دیگر از جمله صالحی و امام‌قلی^۵ (۲۰۱۲)، خوش‌فر و همکاران^۶ (۲۰۱۵)، حجازی و اسحاقی^۷ (۲۰۱۴)، فلک‌الدین و حاجی‌زاده میمندی^۸ (۲۰۱۷) و

سجاسی‌قیداری و عرب‌تیموری^۹ (۲۰۱۷) همخوانی نداشت. به‌هرحال، با توجه به این یافته می‌توان نتیجه گرفت که میزان انجام رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار در بین جوانان بیشتر بود؛ شاید یکی از دلایل این موضوع این باشد که جوانان به سبب داشتن دسترسی بیشتر به فضای مجازی و تعاملات بیشتر با مسائل جهانی آگاهی، دانش و نگرش محیط‌زیستی بالاتری داشته و بیشتر مایل به خرید و مصرف محصولات سبز و انجام رفتارهای مصرفی محیط‌زیستی پایدار می‌باشند، لذا احتمال می‌رود که در آینده نمای بهتری از مصرف محصولات سبز و رفتارهای مصرفی محیط‌زیستی پایدار در جوامع روستایی وجود داشته باشد، چراکه جوانان با توجه به محدوده سنی‌شان، پدران و مادران نسل آینده می‌باشند و می‌توانند فرزندان خود را بر اساس نگرش مثبتی که به رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار دارند پرورش دهند.

نتایج حاصل از پژوهش بیانگر آن بود که بین سطح تحصیلات و رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار پاسخگویان رابطه مثبت و معنی‌داری وجود داشت. این یافته با نتایج دلبر و قاسمی^{۱۰} (۲۰۱۹)، خواجه شاهکویی و همکاران^{۱۱} (۲۰۱۵)، ایروانی و دربان آستانه^{۱۲} (۲۰۰۴)، محبوبی و رضائی^{۱۳} (۲۰۱۱) و خوش‌فر و همکاران (۲۰۱۵) همخوانی داشت. هم‌چنین، یافته‌های پژوهش صالحی و امام‌قلی (۲۰۱۲) رابطه معنی‌دار ولی معکوس را بین دو متغیر فوق نشان دادند. بر این اساس، افرادی که سطح تحصیلات بالاتری داشتند، از آگاهی بیشتری نسبت به مسائل محیط‌زیستی برخوردار بوده و رفتارهای مصرف پایدار را بیشتر انجام می‌دادند. آنچه مسلم است برخورداری از سواد به‌عنوان یک سرمایه ارزشمند می‌تواند منجر به غنای فرهنگی که با رشد ارزش‌های انسانی همراه است، شود و افراد به‌واسطه بهره‌مندی از سواد و دانش بیشتر می‌توانند در جریان مسائل روز قرار گرفته و نسبت به محیط اطراف خود دغدغه بیشتری پیدا کنند که این موضوع به‌نوبه خود می‌تواند سبب شود تا آنها عواملی که منجر به بروز رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار می‌شوند را بیش از سایرین رعایت کنند.

یافته‌های به‌دست‌آمده از پژوهش نشان داد که بین میزان

1. Nawah et al.
2. Farahmand et al.
3. Kalantari et al.
4. Shamsi Papkiadeh & Shobiri
5. Salehi & Imam Qoli
6. Khoshfar et al.
7. Hejazi & Eshaqi
8. Falakuddin & Hajizadeh Meymandi

9. Sajasi Gheidari & Arab Teymouri
10. Delbar & Ghasemi
11. Khajeh Shahkoochi et al.
12. Irvani & Darban Astane
14. Mahboubi & Ramezani

معنی‌داری وجود داشت. نتایج حاصل با نتایج هافمن و همکاران^۴ (۲۰۱۹)، خواجه شاهکویی و همکاران (۲۰۱۵) و کلانتری و همکاران (۲۰۰۷) هم‌جهت بود؛ اما با نتایج حسینی و ضیایی‌بیده^۵ (۲۰۱۴) مغایر بود. دلیل این امر می‌تواند بیانگر این باشد که مصرف‌کنندگانی که درآمد بالاتری دارند راحت‌تر می‌توانند قیمت بالای محصولات سبز را پرداخت کنند. خانواده‌هایی با درآمد پایین به سبب داشتن مشکلات اقتصادی کمتر به مسائل محیط‌زیستی و سلامت خود اهمیت می‌دهند، چراکه درآمد خانواده تعیین‌کننده میزان قدرت خرید خانواده بوده و شاید این موضوع تأییدی بر این مهم باشد که در بین قشر ضعیف جامعه به سبب وجود معضلات اقتصادی افراد بیشتر به فکر سیر شدن خود و خانواده‌شان هستند تا رسیدگی و اولویت قرار دادن مسائل محیط‌زیستی.

نتایج کسب‌شده نشان داد که بین رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار پاسخگویان برحسب میزان شرکت در دوره‌های آموزشی مرتبط با مسائل محیط‌زیستی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود داشت. نتایج حاصل با یافته‌های خواجه شاهکویی و همکاران (۲۰۱۵)، ایروانی و دربان‌آستانه (۲۰۰۴) و غزانی و بیژنی^۶ (۲۰۱۵) هم‌جهت بود؛ اما با نتایج محبوبی و رضانی (۲۰۱۱) همخوانی نداشت. این یافته نشان می‌دهد که دوره‌های آموزشی برگزارشده اثربخشی لازم را برای ارتقاء سطح آگاهی روستاییان در رابطه با مسائل و موضوعات محیط‌زیستی داشته‌اند. به‌عبارتی دیگر، افرادی که در این دوره‌ها شرکت کرده بودند از ادراک بهتری نسبت به پایداری محیط‌زیستی و مصرف پایدار برخوردار بودند. در واقع، با شرکت روستاییان در دوره‌های آموزشی مرتبط با مسائل محیط‌زیستی، سطح ادراک و دانش آن‌ها نسبت به مسائل محیط‌زیستی افزایش یافته و به انجام رفتارهای حفاظت از محیط‌زیست ترغیب می‌شوند.

نتایج حاصل از پژوهش حاکی از آن بود که بین نگرش و رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار پاسخگویان رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. این نتیجه با یافته‌های تحقیقات کری و همکاران^۷ (۲۰۱۹)، دوپاسو و همکاران^۸ (۲۰۱۸)، رحمتی‌غفرانی و همکاران^۹ (۲۰۱۷)، کلانتری و همکاران (۲۰۰۷)، فردوسی و

مالکیت اراضی و رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار پاسخگویان رابطه مثبت و معنی‌داری وجود داشت. این یافته با نتایج تحقیقات مختلف از جمله جمشیدی و همکاران^۱ (۲۰۱۵)، منتی-زاده و همکاران^۲ (۲۰۱۳) و ایروانی و دربان‌آستانه (۲۰۰۴) همخوانی داشت، ولی با نتیجه تحقیق عادل‌ساردویی و همکاران^۳ (۲۰۱۱) مطابقت نداشت. بر اساس این یافته می‌توان بیان داشت، سرپرستان خانواری که میزان اراضی آن‌ها بیشتر بود، رفتارهای مصرفی محیط‌زیستی پایدار را بیشتر انجام می‌دادند. به‌عبارت‌دیگر، به دلیل ارتباط بیشتر این خانوارها با محیط‌زیست و اختصاص زمان زیادی به انجام فعالیت‌های کشاورزی، به نظر می‌رسد که آنها رفتارهای مسئولانه‌تری را در رابطه با طبیعت و حفظ منابع از خود نشان داده و از آسیب رساندن به محیط‌زیست تا حد زیادی خودداری می‌کنند. در واقع، با افزایش سطح اراضی کشاورزی، روستائیان تأثیر بحران‌ها و مسائل محیط‌زیستی بر روی عملکرد زمین‌های خود را بیشتر درک کرده و اهمیت انجام رفتارهای محیط‌زیستی پایدار را به شکل ملموس‌تری درمی‌یابند.

نتایج حاکی از آن بود که بین سابقه کار کشاورزی و رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار پاسخگویان هرچند رابطه وجود داشت اما جهت رابطه منفی بود. بر این اساس، میزان انجام رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار در بین پاسخگویانی که سابقه کار کشاورزی آن‌ها کمتر بود بیشتر بود. شاید بتوان علت امر را این‌گونه بیان نمود که با افزایش سابقه کار کشاورزی، میزان بهره‌برداری از زمین افزایش یافته و زمین با کمبود منابع مواجه می‌شود کشاورزان با وجود پذیرش مسئولیت سلامتی مصرف‌کنندگان، حق بهره‌برداری از منابع توسط نسل‌های آینده و سلامتی سایر موجودات مفید مزرعه، همچنان اعتقاد به مصرف بی‌رویه نهاده‌های شیمیایی و سایر رفتارهای مخرب زیست‌محیطی دارند. این مسئله حاکی از آن است که یا از تأثیر این رفتارها بر تخریب محیط‌زیست ناآگاه هستند و یا به‌واسطه تسلط حس منفعت‌طلبی اقدام به انجام این رفتارها دارند. در هر دو صورت باید اطلاع‌رسانی لازم صورت گرفته و تلاش شود این حس منفعت‌طلبی در آن‌ها کاهش یابد.

بر اساس یافته‌های به‌دست‌آمده بین میزان درآمد سالیانه و رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار پاسخگویان رابطه مثبت و

4. Hoffmann et al.
5. Hosseini & Ziaei Bideh
6. Ghazani & Bizhani
7. Carey et al.
8. doPaço et al.
9. Rahmati Ghofrani et al.

1. Jamshidi et al.
2. Menatizadeh et al.
3. Adeli Sardoei et al.

فرزندان بر عهده زنان است، چنانچه فرهنگ محیط‌زیستی در میان مادران رسوخ کند به‌خوبی می‌تواند این میراث را به فرزندان خود منتقل کنند (Pourjamshidi, 2015).

نتایج به‌دست‌آمده گویای آن بود که بین رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار پاسخگویان برحسب وجود/عدم وجود تشکل‌های فعال محیط‌زیستی در روستای محل اقامت آن‌ها تفاوت معنی‌داری وجود نداشت. جفری^۸ (۲۰۰۱)، فهام و همکاران^۹ (۲۰۰۶) و صفا و محمدیان سقین‌سرا^{۱۰} (۲۰۲۰) به نتایجی مغایر با این یافته دست یافته‌اند. بر این اساس، تفاوتی میان رفتارهای مصرف پایدار روستاییانی که در محل سکونت آن‌ها تشکل محیط‌زیستی فعال وجود داشت با روستاییانی که در منطقه آن‌ها چنین تشکلی نبود، وجود نداشت. مطابق نتایج پژوهش مشخص شد که در ۹۳/۹ درصد از روستاهای مورد مطالعه تشکل‌های فعال زیست‌محیطی وجود نداشت و تنها در ۶/۱ درصد از روستاها این تشکل‌ها فعالیت داشتند که این مسئله با توجه به نقش انکارناپذیر تشکل‌ها در حوزه مسائل محیط‌زیستی، نیازمند توجه جدی‌تر از سوی سازمان‌ها و نهادهای برنامه‌ریز و سیاست‌گذار است.

در مجموع، با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از تحقیق و بحث‌های صورت گرفته، پیشنهادها زیر در راستای بهبود رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار روستاییان ارائه می‌شوند:

۱. با توجه به اینکه بر اساس نتایج پژوهش، بعد رفتاری نگرش نسبت به انجام اقدامات مصرف محیط‌زیستی پایدار دارای اهمیت است می‌توان با بهبود نگرش محیط‌مدارانه و تقویت احساس وظیفه و حساسیت محیط‌زیستی روستاییان، آنان را به‌سوی انجام رفتارهای محیط‌زیستی مسئولانه سوق داد. در این خصوص، توجه به سازوکارهای ترویجی مختلف اعم از تهیه و توزیع مواد چاپی مانند بروشور، کتابچه، نشریات، پوسترها، تهیه و پخش فیلم‌های آموزشی مرتبط می‌تواند نگرش روستاییان نسبت به انجام رفتارهای مصرفی محیط‌زیستی پایدار را بهبود دهند.

۲. با توجه به اینکه آموزش مهم‌ترین عامل در توسعه بهبود آگاهی‌ها و نهادینه‌سازی انجام رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار است و با در نظر گرفتن نقش زنان در انجام رفتارهای محیط‌زیستی پایدار و توجه به این نکته که خانواده

همکاران^۱ (۲۰۰۷)، حجازی و اسحاقی (۲۰۱۴) همخوانی داشت؛ بنابراین می‌توان گفت که با ارتقاء وضعیت نگرش، انجام رفتارهای مصرفی محیط‌زیستی پایدار توسط روستاییان افزایش می‌یابد. در این زمینه، نتایج مطالعات مختلف حاکی از آن است که نگرش‌های مثبت جزء تفکیک‌ناپذیر هرگونه تغییرات رفتاری بوده و می‌توانند به‌طور مستقیم بر بهبود قصد افراد و در نتیجه رفتار واقعی آنان در زمینه‌های مختلف از جمله رفتارهای حفاظت از محیط‌زیست کمک قابل‌توجهی نمایند (Rezaei et al., 2018). این موضوع بر اساس این واقعیت قابل‌بحث است که افراد با نگرش مثبت خود را به‌عنوان حامی و طرفدار محیط‌زیست در نظر می‌گیرند (Han et al., 2009). تحت چنین شرایطی، افراد نسبت به حفاظت از محیط‌زیست پیرامون خود حساس بوده و متعاقباً ممکن است که قصد قوی‌تری برای انجام رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار از خود بروز دهند (Safa & Saghinsara, 2020). از این رو، می‌توان نتیجه گرفت که بهبود نگرش افراد به محیط‌زیست موجب بروز رفتارهای مصرفی محیط‌زیستی پایدار می‌شود.

نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که بین میانگین رفتار مصرفی محیط‌زیستی پایدار پاسخگویان برحسب جنس آن‌ها تفاوت معنی‌داری وجود داشت. این یافته با نتایج بله هارت و کی سوئیم^۲ (۲۰۲۰)، سجاسی‌قیداری و عرب‌تیموری (۲۰۱۷)، مرزبان و همکاران^۳ (۲۰۲۰)، فرهمند و همکاران (۲۰۱۴)، واقفی و حقیقتیان^۴ (۲۰۱۴)، مختاری ملک‌آبادی و همکاران^۵ (۲۰۱۴)، فلک‌الدین و حاجی‌زاده میمندی (۲۰۱۷) و نواح و همکاران (۲۰۱۱) همسو بود؛ اما با نتایج دیسوزا و همکاران^۶ (۲۰۰۷)، عابدی سروستانی^۷ (۲۰۱۵) و صالحی و امام‌قلی (۲۰۱۲) همخوانی نداشت. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که جنس می‌تواند متغیر مناسبی برای تقسیم‌بندی مصرف‌کنندگان سبز باشد. در واقع، جنس مصرف‌کنندگان تأثیر معنی‌داری بر میزان تکرار رفتارهای سبز در آن‌ها دارد. بنابراین می‌توان امیدوار بود که زنان به دلیل نقش مهمی که در مدیریت منزل دارند و همچنین به‌عنوان عامل اصلی اصلاح مصرف در جامعه و نظر به اینکه پرورش نسل نو و تربیت

1. Ferdowsi et al.
2. Bloodhart & K. Swim
3. Marzban et al.
4. Waghefi & Haghghatian
5. Mokhtari Malekabadi et al.
6. Dsouza et al.
7. Abedi Sarvestani

8. Jeffrey

9. Faham et al.

10. Safa & Mohammadian Saqin Sara

محیط‌زیستی مناطق مورد مطالعه و آموزش نحوه مدیریت صحیح با این بحران‌ها مؤثر می‌باشد؛ چراکه بسیاری از الگوهای نادرست مصرفی را می‌توان با آموزش و اطلاع‌رسانی مؤثر اصلاح کرد.

References

- Ajzen, I. (1991). "The Theory of Planned Behavior". *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211.
- Ajzen, I. (1985). "From Intentions to Actions: A Theory of Planned Behavior". In Action control (pp. 11-39), Berlin Heidelberg. New York: Springer-Verlag.
- Ajzen, I. (2002). "Perceived behavioral control, self-efficacy, locus of control, and the theory of planned behavior". *Journal of Applied Social Psychology*, 32(4), 665-683.
- Anbari, M., Firozabadi, A., Sorosh, S. (2014). "The effect of material and dignity competition on rural consumerism". *Iranian Social Studies*, 7 (4), 110-136. [In Persian]
- Azmi, A. & Motiei Langroudi, H. (2010). "An overview of the environmental problems of Iranian villages and solutions to these problems". *Journal of Housing and Rural Environment*, 30 (133), 101-118. [In Persian]
- Abbasi, J. & Rezaei, A. (2017). "Investigating the factors affecting green consumption behavior". *Journal of Development and Transformation Management*, 2017 (31), 71-81. [In Persian]
- Adeli Sardoei, M., Hayati, B.A., Zarifian, Sh., Hosseini Nasab, S. R. (2011). "Factors Affecting the Sustainability of Agricultural Operations in Jiroft (Case Study of Products: Onions, Potatoes and Tomatoes)". *Journal of Agricultural Economics and Development (Agricultural Science and Industry)*, 25(4), 459-468. [In Persian]
- Abbasi Efsanjani, H. & Khodaei Gargari, M. T. (2018). "The effect of social and psychological factors on green consumer behavior with the mediating role of environmental behaviors and green purchase intention". *Business Reviews*, 86 and 87, 45-58. [In Persian]
- Abedi Sarvestani, A. (2015). "Environmentally friendly values and behaviors: a study in forest parks of Golestan province". *Journal of Geography and Environmental Planning*, 26(30), 329-342. [In Persian]
- Burton, R. J. F. (2014). "The influence of farmer demographic characteristics on environmental behaviour: A review". *Journal of environmental management*, 135, 19-26.
- Bloodhart, B. & K. Swim, J. (2020). "Sustainability and Consumption: What Is Gender Got to Do with It?". *Journal of Social Issues*, 76(1), 1-13.
- Carey, M., White, E.J., McMahon, M., O'Sullivan, L.W. (2019). "Using personas to exploit environmental attitudes and behavior in sustainable product design". *Applied Ergonomics*, 78, 97-109.
- Cutler, P. & Armstrong, G. (2006). "Principles of Marketing, translated by Bahman Forouzandeh, learned publication, sixth edition, Isfahan".
- Corsini, F., Laurenti, R., Meinherz, F., Appio, F.P., Mora, L. (2019). "The Advent of Practice Theories in Research on Sustainable Consumption: Past, Current and Future Directions of the Field". *Sustainability*, 11(2), 341.
- Daurer, S., Molitor, D., Spann, M., Manchanda, P. (2015). "Consumer search behavior on the mobile internet: An empirical analysis". *Working Paper, Ross School of Business, USA*.
- Dsouza, C., Taghian, M., Lamb, P., Peretiatko, R. (2007). "Green Decisions: Demographics and Consumer Understanding of Environmental Labels". *International Journal of Consumer Studies*, 31(4), 371-376.
- Dsouza, C., Taghian, M., Lamb, P. (2006). "An Empirical Study on the Influence of Environment Labels on Consumers". *An International Journal of Corporate*

جایگاه اول را از نظر گروه اجتماعی تأثیرگذار بر رفتار فرد را دارد و رفتارهای سازگار با محیط‌زیست باید توسط خانواده تقویت شود، لذا برگزاری منظم کارگاه‌ها، کلاس‌ها و دوره‌های آموزشی- ترویجی مرتبط با محیط‌زیست و رفتار مصرف پایدار جهت ارتقاء سطح آگاهی و دانش زنان در زمینه بحران‌های

- Communications*, 11(2), 162-173.
- Delbar, E. & Ghasemi, M. (2019). "An Analysis of the Green Level of Consumer Behaviors in Rural Households and Its Effective Individual Factors (Case study: Khaf County)". *Consumer Behavior Studise Journal*, 6(2), 219-247. [In Persian]
- doPaço, A., Shiel, C., Alves, H. (2018). "A new model for testing green consumer behavior". *Journal of Cleaner Production*, 207, 1-30.
- Falakuddin, Z. & Hajizadeh Meymandi, M. (2017). "Investigating responsible environmental behaviors among the citizens of Yazd and socio-cultural factors affecting it". *Sociology of Social Institutions*, 3(10), 81-112. [In Persian]
- Fischer, D., Böhme, T., Geiger, S.M. (2017). "Sustainable consumption behavior: Development and validation of the YCSCB scale". *Young Consumers*, 18(3), 312-326.
- Farahmand, M., Shokoohifar, K., Siarkhlaj, H. (2014). "Study of social factors affecting environmental behaviors (Case study: citizens of Yazd)". *Urban sociological studies*, 4(10), 141-109. [In Persian]
- Faham, A., Mokhtarnia, M., Darvish, A. (2006). "Investigation and prioritize background of participation and co-operate NGOs in activity of natural resource development and extension from view natural resource Non-Governmental staff". Sixth Symposium of Iranian Society of Environmentalists, available www.civilica.com. [In Persian]
- Ferdowsi, S., Mortazavi, Sh., Rezvani, N. (2007). "The relationship between environmental knowledge and environmental protection behaviors". *Journal of Humanities*, 1(8), 253-266. [In Persian]
- Ghazani, E. & Bizhani, M. (2015). "Application of environmental value attitudes in analyzing the environmental behavior of farmers in order to protect the soil (Case study: paddy farmers in the central part of Sari)". *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 2(1), 81-91. [In Persian]
- Han, H., Hsu, L.J., Lee, J. (2009). "Empirical investigation of the roles of attitudes toward green Behaviours, overall image, gender, and age in hotel customers' ecofriendly decision-making process". *International Journal of Hospital Management*, 28(13), 519-528.
- Hemayatkhah Jahromi, M., Ershad, F., Danesh, P., Ghorbani, M. (2017). "Analysis of environmental behaviors based on TPB model". *Social Development Quarterly (Former Human Development)*, 11(3), 31-66. [In Persian]
- Hejazi, S. Y. & Eshaghi, S. R. (2014). "Explaining the environmental behavior of villagers in the western provinces of the country based on the planned behavior model". *Iranian Agricultural Economics and Development Research*, 45(2), 257-267. [In Persian]
- Hosseini, S. Y. & Ziaei Bideh, A. (2014). "The Impact of Demographic Characteristics on Environmental Knowledge and Consumer Environmental Behaviors". *Business Management Perspectives*, 19, 185-206. [In Persian]
- Hoffmann, S., Mai, R., Lasarov, W., JanS.Krausec, Schmidc, U. (2019). "Hungry bellies have no ears. How and why hunger inhibits sustainable consumption". *Ecological Economics*, 160, 96-104.
- Irvani, H. & Darban Astana, A. (2004). "Measurement, analysis and explanation of exploitation units (Case study: wheat farmers in Tehran province)". *Iranian Journal of Agricultural Sciences*, 35(1), 39-52. [In Persian]
- Jeffrey, D.W. (2001). "The Roles of Environmental Non-Governmental Organizations in the Twenty-First Century". *Biology and Environment: Proceedings of the Royal Irish Academy*, 10(2), 151-156.
- Jamshidi, A., Nouri Zamanabadi, S. H., Jamini, D., Bahari, A., Moradi, N. (2015). "Investigation and evaluation of structures affecting sustainable agriculture (Case study: rice farmers in Shirvan Chardavol city, Ilam province)". *Geographical Research Quarterly*, 30(3), 223-240. [In Persian]
- Kim, Y. (2002). "The Impact of Personal

- Value Structures on Consumer Pro-Environmental Attitudes, Behaviors, and Consumerism: A Cross-Cultural Study". Michigan State University. pp. 1-158.
- Kalantari, K., Shabanali Fami, H., Asadi, A., Movahed Mohammadi, H. (2007). "Investigating factors affecting environmental behavior of urban residents: A case study in Tehran City-Iran". *American journal of environmental sciences*, 3(2), 67-74. [In Persian]
- Khajeh Shahkoochi, A., Najafi Kani, A. A., Vesal, Z. (2015). "Investigating the Factors Affecting the Environmental Awareness of Villagers (Case Study: Jagharq Rural District in Binalood County)". *Rural Research and Planning*, 4(1), 95-85. [In Persian]
- Kreuzer, C., Weber, S., Off, M., Hackenberg, T., Birk, C. (2019). "Shedding light on realized sustainable consumption behavior and perceived barriers of young adults for creating stimulating teaching-learning situations". *Sustainability*, 11(9), 1-18.
- Kanchanapibul, M., Lacka, E., Wang, X., Chan, H.K. (2014). "An empirical investigation of green purchase behavior among the young generation". *Journal of Cleaner Production*, 66, 528-536.
- Khoshfar, Gh., Salehi, S., Vesal, Z., Abbaszadeh, M. R. (2015). "Study of social factors affecting the environmental awareness of villagers (Case study: Jagharq village of Binalood city)". *Rural Research*, 6(1), 137-158. [In Persian]
- Kadic-Maglajlic, S., Arslanagic-Kalajdzic, M., Micevski, M., Dlacic, J., Zabkar, V. (2019). "Being engaged is a good thing: Understanding sustainable consumption behavior among young adults". *Journal of Business Research*, 104, 644-654.
- Mokhtari Malekabadi, R., Abdollahi, A. Sadat., Sadeghi, H. R. (2014). "Analysis and Recognition of Urban Environmental Behaviors (Case Study: Isfahan 2012)". *Journal of Research and Urban Planning*, 5(18), 1-20. [In Persian]
- Mousavi, A. & Abtin, V. (2015). "Investigation of waste management in Kermanshah. Proceedings of the First National Conference on Environmental Science and Management, Ardabil". October 5, 2015, 1-4. [In Persian]
- Mahboubi, M. R. & Ramezani, N. (2011). "Assessing the environmental ethics of villagers in Golestan province". *Journal of Ethics in Science and Technology*, 6(3), 62-72. [In Persian]
- Menatizadeh, M., Zamani, G. H., Karami, E.A. (2013). "Modeling the environmental behavior of Shirazi farmers using value-belief-norm theory stern". *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 45(4), 613-624. [In Persian]
- Marzban, A., Barzegaran, M., Hamitkhah, M., Ayasi, M., Delavari, S., Sabzei, M. T., Rahmanian, V. (2020). "Assessing the level of awareness and environmental behaviors of citizens (Case study: Yazd urban population)". *Journal of Health and Environment, Scientific-Research Quarterly of Iranian Scientific Association of Environmental Health*, 12(1), 17-30. [In Persian]
- Nawah, A., Forootan Kia, Sh., Porter Karouni, M. (2011). "Investigating the relationship between the degree of religiosity wite values and environmental behaviors of citizens (Case Study: City of Ahvaz)". *Urban Studies*, 1(1), 77-98. [In Persian]
- Pourjamshidi, H., Mehdizadeh, H., Gholamrezaei, S., Shiri, N. (2015). "Factors affecting the tendency to sustainable consumption behavior: A case study of Khorramabad". *Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 4(4), 55-64. [In Persian]
- Pourjamshidi, H. (2015). "Investigating the factors affecting the consumption of green products among the citizens of Khorramabad". Master Thesis in Entrepreneurship Management. Ilam University. [In Persian]
- Rezaei, R., Mianaji, S., Ganjloo, A. (2018). "Factors affecting farmers' intention to engage in on-farm food safety practices in Iran: Extending the theory of planned Behaviour". *Journal of Rural Studies*, 6(3), 152-166. [In Persian]
- Rahman Bakhsh, M. (2017). "The importance and position of education in sustainable protection of the environment". Proceedings of the International Congress

- of Geography and Sustainable Development, Tehran, September 5, 2017, 1-9. [In Persian]
- Rahmati Ghofrani, Y., Taleghani, M., Jirani, E. (2017). "Consumer value tendencies and desire to buy behavior". *Quarterly Journal of Business Management Exploration*, 9(17), 125-147. [In Persian]
- Rhead, R., Elliot, M., Upham, P. (2015). "Assessing the structure of UK environmental concern and its association with pro-environmental behaviour". *Journal of Environmental Psychology*, 43, 175-183.
- Salehi, S. & Imam Qoli, L. (2012). "Experimental study of the relationship between environmental awareness and behaviors (Case study of urban and rural areas of Sanandaj)". *Iranian Journal of Social Issues (Kharazmi University)*, 3(1), 121-147. [In Persian]
- Sachs, J.D. (2015). "The age of sustainable development. New York, NY: Columbia university press". *Journal of the American Planning Association*, 81(3), 241-242.
- Shen, D., Richards, J., Liu, F. (2013). "Consumers' awareness of sustainable fashion". *Marketing Management Journal*, 23(2), 134-147.
- Soleimani, M., Bouzar Jamhari, kh., Javan, J., Anabestani, A.A. (2015). "Explaining the factors affecting the instability of rural settlements in Iran". *Journal of Rural Research and Planning*, 4(3), 21-38. [In Persian]
- Saleki, Z. & Saleki, S.M. (2012). "The main factors influencing purchase behavior of organic products in Malaysia". *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 14(1), 98-116.
- Sajasi Gheidari, H. & Arab Teymouri, Y. (2017). "Assessing and analyzing the social responsibility of villagers to protect the environment (study on rural areas of Khaf city)". *Social Issues of Iran*, 9(1), 79-99. [In Persian]
- Shamsi Papkiadeh, Z. & Shobiri, M. (2019). "Study of socio-economic factors affecting women's environmental awareness (Case study: Tehran City)". *Journal of Women and Society*, 10(2), 319-333. [In Persian]
- Safa, L. & Mohammadian Saqin Sara, V. (2020). "Determinants of environmental protection behaviors in rural areas of Tabriz". *Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 8(3), 97-116. [In Persian]
- Tallontire, A., Rentsendorj, E., Blowfield, M. (2001). "Ethical consumers and ethical trade: A review of current literature". Policy series 12. Chatham, UK: Natural Resources Institute.
- Vermeir, I. & Verbeke, W. (2008). "Sustainable food consumption among young adults in Belgium: Theory of planned behaviour and the role of confidence and values". *Ecological Economics*, 64(3), 542-553.
- Waghefi, E. & Haghghatian, M. (2014). "Investigating the Impact of Cultural Capital (Institutional Dimension) on Environmental Social Behaviors with Sustainable Development Approach (Case Study: Shiraz City)". *Journal of Urban Economics and Management*, 2(8), 47-65. [In Persian]
- Wang, Y., Xiang, D., Yang, Z., Ma, S. (2018). "Unraveling customer sustainable consumption behaviors in sharing economy: A socio-economic approach based on social exchange theory". *Journal of Cleaner Production*, 208, 869-879.
- Wang, P., Liu, Q., Qi, Yu. (2014). "Factors influencing sustainable consumption behaviors: a survey of the rural residents in China". *Journal of Cleaner Production*, 63, 152-165.